

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΕΧΕΙ ΤΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ
Ν' ΑΝΗΚΕΙ ΣΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΜΑΣ

Έρβιν Πισκάτορ

Σε ποιόν αιώνα ανήκει το «σύγχρονο θέατρο»; Στεγάζεται σε αίθουσες Όπερας του περασμένου αιώνα. Στον όμφαλο του Θεατρικού Κέντρου της Δύσης, το «σύγχρονο» θέατρο έχει καταφύγει σε νοικιασμένες αίθουσες, στριμωγμένο σε παρόδους, ενώ στις κεντρικές λεωφόρους δεσπόζουν ανάκτορα χτισμένα για τα κινηματογραφικά έργα. Σήμερα, το σύμβολο του λαϊκού θεάτρου το αποτελεί ένας μεγαλόπρεπος κινηματογράφος του Ράντιο Σίτυ. Ό θεατής που θα μπει εκεί, βρίσκει να τον περιμένει μια μαγική χώρα, ένας όλόκληρος κόσμος πάνω σε μια μονο - διάστατη όθόνη. Η σύγχρονη επιστήμη και η τεχνολογία αποδεσμεύουν την όπτική φαντασία από κάθε κώλυμα. Με την έπικουρία των τεχνικών μέσων, το φιλμ μπορεί να φέρει μπροστά μας γη και ούρανό, και να μας πάει ακόμα και στα βάθη της θάλασσας. Μπορεί να προβάλλει, μεγεθυμένο, το μήνυμά του σε κάθε γωνιά της αίθουσας, μέχρι τα πιο απομακρυσμένα από την όθόνη σημεία, βρίσκοντας πάντα κάρια το στόχο του, αυξομειώνοντας την ένταση της φωνής, της μουσικής, των ήχητικών έφφέ.

Όταν όμως ό σημερινός θεατής παρακολουθεί ένα θεατρικό έργο, αντιμετωπίζει μια σκηνή με στημένους ήθοποιούς και σκηνικά θαλμένα με τον ίδιο ρουτινιέρικο και χωρίς καμιά φαντασία τρόπο που χρησιμοποιούσε το θέατρο - κουτί της Άναγέννησης. Ό θάιτρο κατάλληλο προπαντός για φαντασμαγορίες, παράτες, μεγάλα και μουσικοειδείς κωμωδίες.

Πόσο λίγο έχουν αλλάξει οί παλιές φόρμες μέσα στον καινούργιο μας κόσμο! Πώς μπορεί λοιπόν ή ούσία και ή ποίηση του θεάτρου μας να μην ξεμείνει πίσω, ανήμπορη να παρακολουθήσει

τοὺς καινούργιους τρόπους ζωῆς τῆς ἐποχῆς μας! Ἡ τελευταία σημαντικὴ καινοτομία ποὺ εἶδε τὸ θέατρο ἦταν τὸ περιστρεφόμενο δάπεδο—νεωτερισμὸς ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1850. Καὶ ποὺ σήμερα χρησιμοποιεῖται γιὰ μουσικὲς κωμωδίες. Ἡ κλειστὴ σκηνὸν-λα τοῦ νατουραλιστικοῦ θεάτρου ποὺ φιλοξενεῖ τὰ ἀστικὰ δραματάκια μένει πάντα ἀναλλοίωτη, ἀβελτίωτη, δὲν μεγαλώνει, δὲν γυρίζει, δὲν ἀνοίγει. Οὔτε κινεῖται.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἄκαμπτο πλαίσιο, οἱ συγγραφεῖς μας εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ στριμώξουν ἐποχὲς «θυέλλης καὶ ὀρμῆς», κοσμογονικὲς ἀλλαγές, πτώσεις δυναστειῶν, ἐπαναστάσεις... Τὰ πάντα ἔχουν ἀλλάξει μὲ τὴ μοντέρνα τεχνικὴ: ὁ τρόπος διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, ἡ συμπεριφορὰ μας, ἀκόμη καὶ ἡ σκέψη μας. Τὰ πάντα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου. Ἀκόμη καὶ ὁ Σαίξπηρ, χρησιμοποιοῦντας διαφορετικὰ μέρη τῆς ἴδιας σκηνῆς γιὰ νὰ ἀπλῶσει πάνω της ἕναν κόσμον ἀδέσμευτον ἀπὸ τόπον καὶ χρόνον, ἀκόμη κι' αὐτὸς χρησιμοποιεῖ τὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου πρὸ ἐπαναστατικὰ ἀπὸ τοὺς σύγχρονους σκηνοθέτες μας, ἔχει περισσότερα κοινὰ σημεῖα μὲ τὸν αἰῶνα μας παρὸς οἱ σύγχρονοί μας αὐτοὶ σκηνοθέτες.

Οἱ ἀναζητήσεις στὸν τομέα τοῦ ἤχου κρῦβουν ἀφάνταστες δυνατότητες στὴ χρῆση μουσικῶν καὶ φωνητικῶν ἐμφῶν στὸ θέατρο. Οἱ προβολὲς φιλμ, οἱ ἔγχρωμοι προβολεῖς, ἡ ἐναλλαγὴ φωτὸς καὶ «φιλμ - λάιτ» πάνω στὴ σκηνή, ὁ ὀλοκληρωτικὸς ἐκμηχανισμὸς τῆς σκηνῆς, εἶναι στοιχεῖα ποὺ, μὲ τὴν ἀξιοποίησίν τους, μπορεῖ ἡ σύγχρονη δημιουργικὴ τεχνολογία νὰ βελτιώσῃ τὸ παλιὸ «κουκλοθέατρο». Ὁ καθένας μπορεῖ νὰ φανταστῆ τί θὰ γίνῃ ἂν εἰσαγάγουμε μιὰ ὀλότελα νέα ἀρχιτεκτονικὴ, μετατρέποντας τὴ σκηνὴ σὲ μιὰ θεατρικὴ μηχανή, «μηχανὴ ποὺ παρασκευάζει παραστάσεις», ἂν μεταλλάξουμε τὴ σκηνὴ σὲ μιὰ χώρα τῶν θαυμάτων, μιὰ ἀρένα ὅπου θ' ἀντιπαλεύουν ἰδέες. Ἡ, ἀκόμη, ἂν τοποθετήσουμε τὸ Κοινὸ πάνω σὲ περιστρεφόμενο δάπεδο, γκρεμίζοντας ἔτσι δυναμικὰ τὴν στατικὴ ψευδαῖσθησι τῆς σημερινῆς σκηνῆς. Δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι ἡ νέα τεχνικὴ θὰ εἶναι καὶ σωτήρας τοῦ Θεάτρου. Λέω μόνον ὅτι μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ ἕνα νέο θεατρικὸ περιεχόμενο, παρέχοντας ἐλεύθερο πεδίο δράσης στὶς δημιουργικὲς δυνάμεις τῶν συγγραφέων, τῶν σκηνοθετῶν καὶ τῶν ἠθοποιῶν.

Ἀναζητώντας νέες φόρμες γιὰ νὰ ἐκφράσῃ νέες ἰδέες, ὁ Μέγιερχολντ προσπάθησε νὰ ξεπεράσῃ τὴν παλιὰ στατικὴ σκηνὴ ἐπιβάλλοντας ἀκροβατικὴ κίνηση στοὺς ἠθοποιούς του. Ἀντὶ ν' ἀποδεσμεύσῃ τὴ σκηνή, ἐξαναγκάζει τοὺς ἠθοποιούς του νὰ ὑπακούσουν σ' ἕνα σύστημα μηχανιστικόν, ποὺ πολλὰς φορὰς ἐπρόδωσε καὶ συκοφάντησε τὶς προθέσεις τοῦ ἐπινοητῆ του. Φανταστεῖτε ἑ-

ναν ἠθοποιὸν στὸ θέατρο Μέγιερχολντ, νὰ πρέπει ν' ἀπαγγεῖλει ἕνα μεγάλο μονόλογον ἀνεβαίνοντας μιὰ ἀνεμόσκαλα. Καὶ μόνον τὰ ὄρια τῆς φυσικῆς ἀντοχῆς τοῦ ἠθοποιοῦ θ' ἀποκλείσουν κάθε ἀπόπειρά του γιὰ φυσιολογικὴ κίνηση. Πράγμα ποὺ ἀναγκάζει τὸν Μέγιερχολντ νὰ βάζει τὸν ἠθοποιὸν νὰ κάνει, στὴ θέση τῆς φυσιολογικῆς κίνησης, μιὰ σειρὰ ἀπὸ σπασμωδικές, παραμορφωτικὲς κινήσεις, γιὰ νὰ προσαρμόσῃ τὸ μονόλογον μὲ τὸ ἀνέβασμα στὴν ἀνεμόσκαλα.

Ἐμεῖς ὅμως πρέπει νὰ μάθουμε νὰ προσαρμόζουμε τὴ σκᾶλα ἀνάλογα μὲ τὴν κίνηση, καὶ ὄχι νὰ ρυθμίζουμε τὴν κίνηση ἀνάλογα μὲ τὴ σκᾶλα, ξεπερνώντας τοὺς περιορισμοὺς ποὺ μᾶς ἐπιβάλλει ἡ σκηνὴ - κουτί. Πρέπει νὰ γίνουμε οἱ ἐλεύθεροι καλλιτέχνες ποὺ θὰ μπορούν νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ σκηνικὰ ἀντικείμενα ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ ζωγράφος ποὺ ἀνακατεύει ἐλεύθερα τὸ χρῶμα πάνω στὴν παλέτα του. Θὰ μπορούμε τότε νὰ χρησιμοποιήσουμε δημιουργικὰ σκηνὴ μὲ δάπεδο ποὺ θὰ περιστρέφεται, θὰ ὑψώνεται, θὰ χαμηλώνει. Θὰ μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσουμε κυλιόμενες σκάλες, μηχανοκίνητες γέφυρες, ἀναβατήρες. Θὰ μπορούσαμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν τηλεόραση καὶ τὸ φιλμ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ σκηνή, γιὰ νὰ πετύχουμε στὸ θέατρο αὐτὸ ποὺ πετυχαίνει στὴν ὀθόνη ὁ κινηματογράφος μὲ τὸ «γκρὸ - πλάνο». Φανταστεῖτε τί προοπτικὲς ἀνοίγουν καὶ στοὺς ἄλλους τομείς (τὸν τομέα τοῦ ψυχολογικοῦ ἢ τοῦ ἐπικοῦ θεάτρου) αὐτοὶ οἱ συνδυασμοί. Θὰ πετυχαίναμε ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὴ συνειδητὴ, τὴν ὀμιλούμενη καὶ τὴν ὑποσυνείδητη σκέψη. Οἱ μονόλογοι θὰ μπορούσαν νὰ ὑλοποιηθοῦν, ὁ ἐσωτερικὸς μονόλογος νὰ ἐξωτερικευτεῖ: μπορούμε νὰ βάλουμε τὸν ἠθοποιὸν νὰ συζητῆ μὲ τὸ εἶδωλό του, ποὺ θὰ προβάλλεται πάνω σὲ ὀθόνη. Θὰ μπορούσαμε νὰ δόσουμε μορφὴ σὲ σκέψεις, νὰ ἐρευνήσουμε τὰ κίνητρα στὴν πηγὴ τους... Ὅλα αὐτὰ θὰ εἶναι κατορθωτὰ ἂν ἀντιπαραθέσουμε τὸ καινούργιον, ὑπερδιάστατον, ὑπερμεγεθυμένο ὑλικὸν (χρησιμοποιοῦντας προβολές ποὺ θ' ἀναφέρονται στὸν ἐξωτερικὸν κόσμον) μὲ τὸ ἀνθρώπινον ὑλικὸν (τοὺς ἠθοποιούς πάνω στὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου). Θὰ μπορούσαμε νὰ προβάλουμε φιλμ στὸ βάθος τῆς σκηνῆς, εἴτε γιὰ δημιουργία ἀτμόσφαιρας, εἴτε γιὰ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν χορὸν τῆς τραγωδίας: τὸ φιλμ θὰ οχολιάζει, θὰ προφητεύει, θὰ φιλοσοφεῖ.

Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ δείγματα μόνον ἀπὸ τὸ ριζικὸν καινούργιον θέατρο ποὺ μπορούμε νὰ πετύχουμε, ἕνα θέατρο ποὺ θ' ἀνήκει πραγματικὰ στὸν αἰῶνα μας. Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ, τὸ θέατρο θὰ μπορέσῃ νὰ ἐπενεργήσῃ στὴ ζωὴ τῆς λαϊκῆς μάζας, ὅπως ἄλλοτε τὸ ἑλληνικὸν θέατρο. Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ θὰ ἀποτελέσῃ

χώρο μαγείας, προβάλλοντας απτή την αλήθεια και την πραγματικότητα. Η θητεία του μεγάλου Κοινού στο σινεμά, θα βοηθήσει θετικά για τον έθισμό του στο νέο αυτό είδος θεάτρου.

Καθώς οι προοπτικές του θεάτρου εuryνόνται, η ιστορία και οι καιροί μας θα μπορέσουν να φτιάξουν ένα Θέατρο τόσο έπικό σαν τα καλύτερα μυθιστορήματα, που ζωντανό και που έντονο και που επίκαιρο ακόμη κι' από τις έφημερίδες. Ο άφηρημένος συμβολισμός που ευνοεί ένα Θέατρο για λίγους, θα υποχωρήσει μπροστά στην όρμη του καινούργιου διαφωτιστικού και συναρπαστικού ρεαλισμού που δημιουργείται. Οι ήθοιοί, που θάχουν έτσι πλουτίσει τη φαντασία τους και τις νοητικές τους δυνάμεις με νέα έμπνευση, και που θάχουν ξανακερδίσει το Κοινό που τους ανήκει, θα δημιουργήσουν έτσι ένα μεγάλο, σύγχρονο Θέατρο.

Φαίνεται σαν όνειρο; Μά πόσες φορές η πραγματικότητα δέν ξεπήδησε από το όραμα!

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ (1898 - 1956)

Ο μεγαλύτερος Γερμανός θεατρικός συγγραφέας του καιρού του έχει αφήσει και ένα τεράστιο σε όγκο και αξία θεωρητικό έργο, που δημοσιεύτηκε στη χώρα του, σε 7 τόμους.

Στο πρώτο από τα δύο κείμενά του που ακολουθούν, ο Μπρέχτ αναλύει τις βασικές αρχές του Έπικού Θεάτρου. Στο δεύτερο, απόσπασμα από διάλεξή του, θέμα του είναι η έξισορότηση του διδακτικού και του ψυχαγωγικού στοιχείου στο θεατρικό έργο.

Στην ίδια σειρά, η «Δωδώνη» έχει προγραμματίσει την έκδοση ενός βιβλίου αφιερωμένου αποκλειστικά στον Μπρέχτ.